

Derleme Makale / Review Article

İKİNCİ YÜZYILIN İKTİSAT KONGRESİ

Hicran ATATANIR¹

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yaşını kutladığı 2023 yılında "Yeniliğe Davet" çağrısıyla gerçekleşen İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi gerek ele alınan konuların kapsayıcılığı gerekse katılan kesimlerin çeşitliliğiyle ekonomi ve toplum ilişkisine güçlü bir ayna tutmuştur. Çalışmamızın amacı, iş yaşamı ve iktisadi geleceğin inşası açısından yeni bir yaklaşım ortaya koyan Kongrenin mesajını işçiler, çiftçiler ve tüccarlar yönünden inceleyerek bugünden yarına atılması gereken adımlara dair önerileri bütüncül bir bakışla irdelemektir. Bu amaçla Kongre kapsamında alınan 61 ilke ve 303 karar esas alınarak yapılan incelemede; ilkesel yaklaşıma yön veren ana prensiplerin işçiler yönünden eşitlik ve hak temellilik; çiftçiler yönünden erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik, tüccarlar yönünden ise ekolojik-ekonomik dönüşümde rasyonellik başlıklarında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Alınan kararlarda ise öncelikli korunması ve geliştirilmesi gereken değerler noktasında işçiler açısından insan emeği ve kazanımları; çiftçiler açısından yerli üretim ve gıda hakkı; tüccarlar açısından ekonomik demokrasi ve yenilikçilik kavramlarına yapılan vurgular belirgindir. Kongrenin ana mesajı ise geleceğin ekonomisine doğayla uyumun, hukukun üstünlüğünün, ifade özgürlüğünün, insan haklarının ve demokrasinin yön vermesi gerektiği tezi üzerine kuruludur. Eşitsizliklerin yerini kapsayıcılığın, ekolojik ve demokratik değerlerin aldığı; çizgisel ve parçalı değil döngüsel ve bütünsel düşünceyi referans alan, insana yaraşır işleri amaç edinen, verimlilik ve yenilikçilik temellerinde yükselen bir refah yaklaşımının nasıl yaşama aktarılabilirliği sorusuna Kongre aracılığıyla verilen cevap ise şu cümle ile özetlenebilir: 'birlikte kalkınarak, bereketi kurumsallaştırarak, dayanışarak, tüketmek için değil; yaşamak ve yaşamı paylaşmak için üretmek büyüme ve bunu sürdürülebilir kılmak'.

Anahtar Kelimeler: İnsani Kalkınma, Sürdürülebilirlik, Ekonomik Demokrasi, Türetim Ekonomisi.

JEL Sınıflandırması: O5, R1, Q5

CONGRESS FOR FUTURE'S ECONOMY

ABSTRACT

The Congress for Future's Economy, which was held in 2023, the centenary year of the Republic of Türkiye, with the call "Invitation to Innovation", held a strong mirror of the relationship between economy and society, both in the inclusiveness of the issues addressed and the diversity of the groups participating. The aim of our study is to examine the message of the Congress, which proposed a new approach to business life and the construction of the economic future, from the perspective of workers, farmers and traders, and to scrutinize the proposals for steps to be taken from today to tomorrow from a holistic perspective. To this end, the analysis, based on 61 principles and 303 decisions taken at the Congress, has shown that the main principles that guide the principled approach are concentrated under the headings of equality and rights for workers, accessibility and sustainability for farmers, and rationality in the ecological-economic transformation for traders. In the decisions taken, the emphasis on human labour and gains for workers, domestic production and the right to food for farmers, and economic democracy and innovation for traders are evident in terms of values that need to be prioritised protected and developed. The main message of the Congress is that the economy of the future should be guided by harmony with nature, the rule of law, freedom of expression, human rights and democracy. The Congress' answer to the question of how to make real a welfare approach that replaces inequalities with inclusive, ecological and democratic values; that takes as its point of reference a cyclical and holistic rather than a linear and fragmented way of thinking; that seeks decent work; and that grows on the basis of efficiency and innovation, can be summarized in the following phrase 'to grow and make it sustainable, by developing together, by institutionalizing abundance, by solidarity, by producing not to consume but to live and share life'.

¹Doç. Dr., Sosyal Güvenlik Uzmanı, Sosyal Güvenlik Kurumu, Ankara, Türkiye, hatatanir@sgk.gov.tr.

Keywords: Human Development, Sustainability, Economic Democracy, Prosumer Economy.
JEL Classification Codes: O5, R1, Q5.

EXTENDED SUMMARY

This study examines the 'Congress for Future's Economy' that will be held in March 2023, a century after the 'Izmir Economic Congress' that was held in February 2023. The main reason why this important congress, where workers, farmers and traders came together to set a roadmap for the economy and dream of a future, is the main reason why it is the subject of this study is to examine the vision presented and the historical decisions taken with a holistic approach and to gain literature. In this context, there is no study that examines the process of the Congress and the results obtained yet.

On the basis of the declarations, speeches and the final declaration published within the framework of the Congress, an attempt has been made to evaluate what kind of economic and social life the principled approach and the decisions taken foresee for the future of Türkiye. In this context, the issue has been categorized separately in terms of workers, farmers and traders. *For workers*, the determination that the growth of the economy of the future, based on the fair distribution of wealth, will be realized only in parallel with the growth of the welfare of all workers comes to the fore. Issues such as protecting the right to work and ensuring the exercise of this right under decent conditions, safeguarding all the gains of labour, especially trade union rights and freedoms, and eliminating discrimination and organizing guaranteed work within the framework of the principle of "decent work" are listed as issues that should shape the economy and social life of the future. *For farmers*, the goal can be summarized as the development of agricultural production in standards worthy of human life and human labour. The emphasis on the decisive power of pursuing a local development policy that prioritizes the protection of natural resources as a strategy for both the present and the future is striking. *For traders*, a functional framework is presented that can be expressed in terms of the construction of a supra-political economic policy, economic planning based on social, political, economic and ecological reforms, and a growth approach based on preserving ecological balance and social consensus. Creating economic development plans based on technology production, economic democracy, balanced regional development, circular economy, transparency, accountability and participation and developing an educational approach that invests in human biological competence, creativity and digital skills are listed as decisive strategies to carry economic gains into the future.

When evaluating the vision presented by the Congress in general, it can be said that the goals of achieving digital and ecological transformation, investing in innovative and creative workforce, ensuring the transition to circular economy practices and a Türkiye that shapes global developments are prioritized. The Congress is based on the thesis that the economy of the future should be guided by harmony with nature, the rule of law, freedom of expression, human rights and democracy. The main theme of this congress is a welfare approach that replaces inequalities with inclusiveness, that is based on ecological and democratic values, that is based on circular and holistic thinking rather than linear and fragmented, that aims at decent work, and that rises on the basis of efficiency and innovation. At the root of this main theme is a new economic philosophy that aims to institutionalize abundance through solidarity and collective development. Producing to live and share life, not to consume, is indeed a key component not only of economic growth but also of sustaining social life in prosperity.

1. Giriş

Ekonomik hayat, yani üretim ve tüketimin tanzimi için ihtiyaçların belirlenmesi, insan varlığını yaşatmak ve korumak için elzemdir. İnsanlar yerleşik yaşama geçip topluluk halinde yaşamaya başladıklarından itibaren yarını düşünmek mecburiyetinde kalmışlardır (İnan, 2018: 188). İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi² yarın düşüncesinin 21. yüzyılda Türkiye'den yükselen güçlü bir yansımasıdır. İlk yansıma, Türk Kurtuluş Savaşı'nın üzerinden henüz beş ay geçmişken İzmir'de 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında gerçekleştirilen Türkiye İktisat Kongresidir ki bu ilk tarihi adım emperyalist çıkarların kesiştiği, yarı sömürge imparatorluk ekonomisinin enkazının bütün ağırlığı ile hissedildiği koşullarda atılmıştır (Şahinkaya, 2023). Cumhuriyet'ten önceki son kurucu kongre kabul edilen Türkiye İktisat Kongresi'ni açış konuşmalarında Gazi Mustafa Kemal Atatürk yarın düşüncesini şu cümlelerle ifade eder:

"Arzumuz şudur: Bu memleketin efradı (fertleri) ellerinde numuneleriyle, ziraatın, ticaretin, sanatın, emeğin hayatın bir temsilcisi olsun. Artık bu memleket böyle fakir, bu millet hakir değil, belki de memleketimiz zengin memleketidir. Bu yeni Türkiye'nin adına çalışanlar diyarı denir. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor; bu millet böyle bir devri yüceltecek ve tarihini de yazacaktır. Bu tarihte en büyük makam çalışanlara ait olacaktır" (Şahinkaya, 2023: 233).

² Makale devamında 'Kongre' kısaltması ile ifade edilecektir.

Üzerinden yüzyıldan uzun bir süre geçmesine rağmen bugünün ekonomik sorunları açısından da bütüncül bir önerme ortaya koyan bu sözler etkisini ve önemini yitirmiş değildir. Bu ilkinin takip eden yıllarda yaklaşık onar yıllık aralıklarla gerçekleştirilen diğer iktisat kongrelerinde de Türkiye'nin daha güçlü bir ekonomiyle dünyadaki yerini alması gerektiği farklı boyutlarıyla ele alınmıştır.³

Ekonomide ortak akli inşa etme amacının hemen her aşamada gözetildiği Kongre kapsamında paydaş buluşmaları Ağustos-Aralık 2022; uzman buluşmaları ise Ocak-Şubat 2023 aylarında gerçekleştirilmiştir. Çiftçi, işçi, sanayici, tüccar ve esnaf temsilcilerinden oluşan paydaşların bir araya gelerek ekonomik sorunları kendi sektörleri açısından değerlendirdikleri buluşmaları, uzman buluşmaları izlemiştir. Uzmanlar bir önceki evrede gerçekleşen paydaş buluşmalarının sonuçlarını ağırlıklı olarak akademik bilgi ve birikimleri çerçevesinde dört ayrı toplantıda ele alarak kapsamlı bir sentez ortaya koymuşlardır. Kongrenin 'döngüsel kültür' kavramı temelinde gerçekleşen uzman buluşmaları 'Birbirimizden razıyız', 'Doğamıza dönüyoruz', 'Geçmişimizi anlıyoruz' ve 'Geleceği görüyoruz' başlıklarında düzenlenmiştir.⁴ Ayrıca paydaş ve uzman buluşmalarında öne çıkan başlıklarda forumlar düzenlenerek kongre sürecinin daha kapsayıcı ve kapsamlı olması amaçlanmıştır. Kadın ve İktisat Kongresi, Sanat Ekonomisi Forumu, Sokak İktisadı Forumu, Çocuk Forumu, Gençlik Forumu ve Eğitim Forumunda ekonomik sorunlar ve çözüm önerileri belirlenen temalar özelinde tartışılmıştır. Yapılan tüm çalışmaların çıktılarını içeren sonuç bildirgesi delegelerin oylarına sunulmuştur. Oylama sonucunda işçi deklarasyonu 16 ilke ve 51 karar; çiftçi deklarasyonu 18 ilke ve 62 karar; sanayici, tüccar, esnaf deklarasyonu ise 27 ilke ve 98 karar ile kabul edilmiştir. Ayrıca alınan kararları takip için 'Karar Takip Sistemi' kurularak Mart 2024 itibarıyla kullanıcılara açılmıştır.

Sonuç bildirgesinde farklı başlıklar altında çevreden ekonomiye, insandan teknolojiye uzanan, sürdürülebilirliği korumayı önceleyen, insan merkezli yeni bir iktisadi yaklaşıma davette bulunmaktadır. Bu yeni yaklaşım ile eşitsizlik yerine kapsayıcılığı, tüketim toplumu kalıpları yerine yeşil dönüşümü, otokrasi yerine demokrasiyi esas alan ve doğadan öğrenen yeni bir ekonomi felsefesi ortaya konulmaktadır. Doğadaki kaynakların döngüsellik ve insan ihtiyaçlarının sınırlılığı tezine dayalı bu yaklaşımda esas olarak insan hakları ile doğa haklarını ortak yaşam kültüründe buluşturacak ekonomik ve sosyal koşulların nasıl yaratılabileceği sorusu cevaplandırılmaya çalışılmaktadır.⁵

Çalışmamız ekonominin ve zamanın ruhuna dair kritik sorular yönelten ve kapsayıcı bir vizyon barındıran bu tarihi kongrenin içerdiği güçlü mesajları akademik literatüre kazandırma amacını taşımaktadır. Bu amaçla Kongre'nin sloganını oluşturan "Yeniliğe davet" çağrısındaki 'yenilik' kavramından hareket edilerek, yeni iktisat felsefesinin bileşenlerine dair Kongre kapsamında yayınlanan deklarasyonlar ile konuşmacılardan yansıyan açıklamalar çerçevesinde kavramsal bir çerçeve çizilmeye çalışılmıştır. Kongre'nin temel aktörlerini oluşturan işçi, çiftçi, sanayici, tüccar ve esnaf gruplarının benimsedikleri ilkeler ve aldıkları kararlar esas alınarak yapılan genel değerlendirmede ise geleceğin ekonomisi açısından bazı önerilere yer verilmiştir. Kongre bulguları ışığında, insanın onurlu yaşam hakkının ayrılmaz bir yapıtaşını oluşturan ekonominin ancak toplumsal güvene ve eşitliğe dayalı olarak güçlendirilebileceği savına ise sonuç bölümünde yer verilmiştir. Çalışma bu tarihi Kongre'yi ele alan ilk çalışmalardan biri olmasının yanı sıra bütüncül bir yaklaşımla ortaya koyduğu vizyonu ele alan şu ana dek tek inceleme olması nedeniyle de özgün bir değer taşımaktadır.

2. Neden 'Yeniliğe Davet' ve Nasıl Bir 'Yenilik'?

"Yeniliğe davet" temasının gerisinde çağın küresel ekonomik ve ekolojik krizleri karşısında ortak akla ve yerel bilgiye dayalı stratejiler geliştirmek için de öncü bir girişim olma iddiası yatmaktadır. Girişimin anahtar kelimeleri ise yeniliğin yanı sıra vicdan, yürüyüş, doğa, değişim, sadakat, çokluğa ve birliğe davet olarak sıralanmaktadır. Kongrede söz alan konuşmacıların da sıklıkla başvurduğu bu anahtar kelimeler çok yalın olarak, geleceğin iktisat anlayışına eşitliğin, verimliliğin, insana yaraşır işlerin, inovasyonun ve insan refahının yön vermesine dönük yeni ve yeşil bir kalkınma anlayışına bir çağrı niteliği taşımaktadır.

Bugün sosyal adalet ve ekonomik hakkaniyet sağlıklı bir toplumsal yaşam açısından temel iki ilke olarak önemini her zamankinden daha çok korumasına karşın izlenen fiili politikalarla aşındırılan iki kritik başlığı oluşturmaktadır. Zira bu aşınmanın sonuçları hukukun üstünlüğü başta olmak üzere anayasal hak ve özgürlüklerin kullanımında telafisi güç kayıplara neden olmaktadır. Türkiye odağında baktığımızda vatandaş-adalet-refah arasındaki bağın hâkim siyasi yapı ile ideolojik aidiyetlerin gölgesinde kaldığı, nepotist ve klientelist ilişkilerin genişlediği, rasyonel politikalarla kamusal alanlarda sağlanabilecek kamu yararı hedeflerine ulaşamadığı

³ Bu devam kongreleri kronolojik sırayla; 2-7 Kasım 1981, 4-7 Haziran 1992, 5-9 Mayıs 2004, 30 Ekim-1 Kasım 2013 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir.

⁴ Yazar, "Geleceği görüyoruz" başlıklı uzman buluşmalarına davet edilmiş olup, bu kapsamda yazılı ve sözlü olarak Kongre amaçları doğrultusunda katkılar sunmuştur. İnceleme niteliğindeki makalenin temel motivasyonunu bu davet oluşturmaktadır.

⁵ Çalışmamızda Kongre kapsamında bu sorulara verilen cevaplar ile aktarılan bilgilerde esas alınan temel kaynak "İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi" adı ile yayınlanan kongre kitabıdır.

görülmektedir. Bu ise insani kalkınma ve sosyal refah kapasitesini doğrudan ve dolaylı olarak sınırlandırarak eşitsizliklerin derinleşmesine neden olmaktadır.

Sadece Türkiye’de değil, dünya ölçeğinde de eşitsizlikler derinleşmektedir. Geldiğimiz noktada en tepedeki yüzde 10’luk azınlık dünya servetinin neredeyse $\frac{3}{4}$ üne sahipken, dünya nüfusunun yaklaşık yarısı ise servetten mahrumdur (WID, 2024). En zengin beş kişinin serveti 2020 yılı başından bugüne ikiye katlarken, beş milyar insan 2023 yılı itibarıyla daha da yoksullaşmış durumdadır (WEF, 2024). Uçurum o kadar kritik bir evrede ki; Dünya Ekonomik Forumu (2024) aracılığıyla açık mektup yayınlayan 250’yi aşkın milyoner ve milyarder hükümetlerden kendilerini daha çok vergilendirmelerini istemektedir. ‘Ödemekten gurur duyarız’ başlıklı bu mektupta; “*Biz aynı zamanda statükodan en fazla fayda sağlayanlarız. Ama eşitsizlik kritik eşiğe ulaştı; bunun ekonomik, toplumsal ve ekolojik istikrar riskine olan maliyeti çok yüksek ve bu maliyet her geçen gün artıyor. Kısacası şimdi eyleme ihtiyacımız var*” denilmektedir (proudtopaymore.org).

Servetin katlanarak büyüebilmesinin kadim unsurlarından olan eşitsizlikler sarmalı içerdiği sosyoekonomik, politik ve ekolojik risklerle katlanarak genişlemektedir (Stantcheva & Rodrik, 2021). Birey ve devlet ilişkisine sermaye birikiminin yön vermesi özellikle sosyoekonomik riskler karşısında sosyal koruma halkalarını daraltan neoliberal bir denklem yaratmaktadır. Yoksulların daha çok yoksullaştığı bu denklemde sosyal yardımlar kullanışlı politikalara dönüştürülürken devşirilen güç kendi siyasi, ekonomik, sosyolojik ve kültürel kalıplarıyla şekillenen bir piyasa toplumu inşa etmektedir (Haenni, 2014). Sosyal sorumluluk projelerinin şirketlerin piyasa değerinin göstergelerinden biri kabul edildiği bu *hayırsever* kapitalizmde hemen herkesin iyi bir finansçı olması ve sınırlı bütçesini optimize ederek yaşamını sürdürmesi beklenmektedir.

Eşitsizliklerin derinleşmesi siyasi iklimleri de etkilemektedir. Portekiz’de yapılan bir çalışmada finansal yoksunluğun ve psikososyal belirsizliğin popülist ve aşırı görüşleri kışkırtma eğiliminde iken finansal kaynaklara erişimin psikososyal belirsizliğe karşı koruduğu ortaya konulmuştur (Casanova vd., 2021). Psikososyal belirsizlik yaygın olduğunda insanlar otoriter liderleri ve kendilerine güvenlik hissi veren politikaları destekleme eğilimindedir ki bu eğilim insanları bir topluluğu ve dayanışmayı inşa etmeye çalışmak yerine yabancı düşmanlığına yönelterek kamu yararına aykırı sonuçlar doğurmaktadır (Prilleltensky & Prilleltensky, 2021).

Neoliberalizmi kamusal alanın hemen her katmanında iliklerimize dek hissettiğimiz bu modern sonrası dönemde sadece kutuplaşma değil küresel kamu borcu da artmaktadır. Yüksek borç seviyesi ile karşı karşıya olan ülke sayısı 2011’de sadece 22 ülke iken 2022’de 59 ülkeye keskin bir artış göstermiştir (UNCTAD, 2023). Kişi başına düşen gelir alım gücünü kaybederken bireysel borçlanma eğilimi de artmakta, borçluluk örüntüleri çeşitlenmekte ve giderek artan sayıda insan yoksullukta eşitlenmektedir. *Ekonomik zincirleri yeniden eklemek ya da figürlerin yerlerini değiştirmek* ile asimetrisini tersine çevirip özneleşemediği eşitsiz bir düzende milyonlarca insan borçlarıyla yaşayan bir borç toplumunu temsil etmektedir (Deleuze, 2024). Hayatı yaşamaktan hayatta kalmaya evrilen bu çizgi kaçınılmaz olarak toplumsal yapıları da dönüştürmektedir (Zijderfeld, 2007; Debord, 1996). Özellikle emeğin metalaşması ile birlikte rant toplumu üzerinde yükselen piyasa ekonomisi, sosyal devletin sosyal yardım devletine dönüşümü üzerinde çarpan etkisi yaratmıştır. Standing (2023)’in ifadesiyle *müştereklerin yağmalandığı dünyamızda* bireyi müşteri olarak kutsayan tüketim toplumu da sosyal yardım toplumuna dönüşmenin arifesindedir zira artık sabit gelirle geçinme olanakları daralmaktadır.

Türkiye özelinde asimetrinin bileşenlerini çok kapsamlı verilerle anlatmak mümkün olsa da temel bazı göstergeler mevcut tabloyu görmek için yeterli görünmektedir. Nisan 2024 itibarıyla 17.756 TL olan açlık sınırı altında yaşayan kişi sayısının 32 milyondan; 61.418 TL olan yoksulluk sınırı altında yaşayan kişi sayısının ise 51 milyondan fazla olduğu ülkemizde asgari ücret 17 bin TL, asgari emekli aylığı ise 10 bin TL düzeyindedir (BİSAM, 2024). Yoksulluğun döngüsellığı açısından baktığımızda ise 2022 yılında 1 milyon 210 bin çocuğun işsiz ebeveyni olduğu; 2 milyon 114 bininin ise herhangi bir çalışmanı olmayan hanelerde yaşadığı, beş yaş altı çocukların yüzde 6’sının bodur ve yüzde 2’sinin yaşına göre düşük kilolu olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır (TÜİK, 2024; TNSA, 2019: 141). Çalışabilir her 10 kişiden sadece 3’ünün kayıtlı ve tam zamanlı istihdamda olduğu güvencesizlik ve belirsizlik döngüsünü en derinden yaşayan gençlerde işsizlik oranı yüzde 34,9, genç kadın işsizliği ise yüzde 43 seviyesindedir (DİSKAR, 2024).

Sosyal sigortalardan ve sosyal hizmetlerden daha baskın ve orantısız şekilde kamusal sosyal yardımların merkeze alınması üretken bir ekonomi hedefinin nasıl gerçekleştirilebileceğini de tartışmalı kılmaktadır. Nitekim sosyal yardım alan hane sayısının toplam nüfusa oranı 2017 yılında yüzde 13,7 iken, 2023 yılında bu oran yüzde 18,4’e yükselmiştir (ASHİB, 2024; TÜİK, 2024). Yedi yıllık bir zaman diliminde sosyal yardım alan 3,2 milyon haneye yaklaşık 1,8 milyon hanenin daha eklenerek muhtaçlıkta eşitlendiği görülmektedir. Bu yoksulluk düzlemini finanse etmek için ayrılan kamu kaynağında da ciddi bir artış hedeflenmektedir. Kamu kurumlarının sosyal yardım harcamaları 2022 yıl sonu itibarıyla 143.108.297 bin TL olarak gerçekleşirken, bu tutarın 2028 yılı itibarıyla 1.825.458.423 bin TL’ye çıkarılması planlanmaktadır (SBB, 2024: 363; ASHİB, 2024: 91). Doğurganlık oranı ve

hane halkı büyüklüğü kademeli olarak düşerken yoksul hane sayısındaki bu artışın ikinci yüzyıl açısından sorgulanması gerekmektedir.

Diğer taraftan modern sonrasına hâkim olan belirsizlik, güvencesizlik, işsizlik tehdidi altında ve dijitalleşen iş yaşamının gölgesinde kalan prekaryanın örgütlü hak mücadeleleri yerine kısa erimli ve hızlıca sönmüşlenen eylemselliği eşitlik taleplerinin güçlü bir karşılık bulamamasına ve dayanışma ekonomisinin güçlü bir şekilde filizlenememesine neden olmaktadır. Herkesin günü kurtarmaya çalıştığı bu zeminde eş, çocuk, akraba, komşu, arkadaş gibi yakın çevre içinde kendi kendine yardımlaşma yöntemleri geliştiren yoksul kesimler paylaşım ekonomisi aracılığı ile ellerindeki sınırlı kaynakları daha rasyonel değerlendirmenin ve minimal yaşamlar sürmenin yollarını aramaktadır (Aykaç, 2018; Liu, 2019: 28).

Kısaca bir bütün olan ekonomik hayat; siyasetten, toplumsaldan, üretim-bölüşüm ilişkilerinden, sanattan ve düşünce dünyasından bağımsız olmadığı gibi aksine bu yapıtaşları ile birlikte bir gelişim seyri izlemektedir. Bu gelişimin ve geleceğin ekonomisinin bir parçası olmayı amaçlayan ‘yeniliğe davet’ perspektifi ile insan refahının ancak bölüşerek artabileceği tezi savunulmaktadır. Bu tez ekoloji ve ekonomi arasında güçlü bağların kurulduğu, doğanın üretici sınıflar arasında yerini aldığı, doğadaki kaynakların döngüsel ve insan ihtiyaçlarının ise sınırlı olduğu kabullerine dayalı, doğanın sonsuzluğundan öğrenen bir ekonomi anlayışı ile ifade bulunmaktadır (Kongre Kitabı, 2024: 586). İnsan odağının da güçlü şekilde korunduğu bu perspektif içinde insana ve geleceğine yatırım yapmak, kendisini gerçekleştirebilen bireyler yetiştirmek, güvene dayalı iş ilişkileri kurmak ve insan haklarını koruyarak demokratik iş yaşamı kültürünü bu değerler üzerinde yükseltmek hedefleri dikkat çekmektedir.

Kongre kapsamında nasıl bir yenilik sorusu, nasıl bir gelecek hayal edildiği sorusuyla birlikte cevaplandırılmaktadır. Tahayyül edilen gelecek; eşitsizliğin azaldığı, verimliliğin, insana yaraşır işlerin, yenilikçiliğin ve insan refahının arttığı, bencillik yerine dayanışmanın, bireysel zenginlik yerine bereketin, ihtiyaç fazlası tüketim yerine yaşamın esas alındığı ve doğadaki sonsuzluktan öğrenen ekonomi bilimine dayalı bir yaşam felsefesi barındırmaktadır. Nasıl bir yenilik sorusu ise; birlikte kalkınarak, bereketi kurumsallaştırarak, dayanışarak, tüketmek için değil; yaşamak ve yaşamı paylaşmak için üretmek, bunu sürdürülebilir kılarak, doğayı koruyarak, insana ve geleceğine yatırım yaparak, kendisini gerçekleştirebilen bireyler yetiştirerek, güvene dayalı iş ilişkileri kurarak, insan haklarını koruyarak, iş yaşamı kültürünü demokratik değerler üzerine yükselterek, ortak aklı ve vicdanı harekete geçirerek... yaşama geçirilecek yeni bir iktisat felsefesi ile cevaplandırılmaktadır (Kongre Kitabı, 2024).

3. Yeni İktisat Felsefesinin Bileşenleri

Kuşkusuz sosyal bilimlerin gerçeklikle kurduğu ilişkide ‘güç’ belirleyici değişkendir: sosyal gerçekliğin nasıl tanımlanacağı, sosyal olanın neleri içerdiği soruları genellikle bu soruların sorulduğu toplumsal gerçeklik dolayında belirlenir (Ercan, 1998: 13). Türkiye’deki ekonomik etkinlikler de belirli bir sosyal gerçeklik içinde şekillenmektedir. Ekonomik kaynakların kullanımına bağlı olarak ‘güç’ olgusu, bu güce sahip olanlarla olmayanlar arasındaki dolaşım ağının ana arterlerini oluşturmaktadır. Kanı kalpten vücuda taşıyan arter örneğinde olduğu gibi kaynakların topluma ulaşmasında yaşanan daralma ve tıkanıklık dolaşım ağının da hasar alıp işlevini yitirmesine yol açar. Kongre ile ortaya konulan ‘Yeni İktisat Felsefesi’ esasen Türkiye özelinde ve dünya genelinde sosyal gerçekliğin bu daralma ve tıkanıklık olduğuna dair etkili bir işaret fişegi özelliği taşımaktadır. Nitekim Kongre’nin kelime bulutunda ‘tarımsal kalkınma, verimlilik ve eğitim’ özel önem verilmesi gereken kavramlar olarak sıralanmaktadır (Tutar & Özkan, 2023: 96). Ekoloji-ekonomi-eğitim ilişkisine yapılan bu güçlü vurgunun dikkat çektiği yeni yaklaşım metaforumuzdan hareketle; kanın oksijensiz kalmak üzere olduğuna, ekonomik yapının solunum yetmezliği riski ile karşı karşıya kalacağına dikkat çekerek gücünü eşitlik ve kapsayıcılıktan alan yeni bir ilişkilene biçimi davetinde bulunmaktadır.

3.1. Deklarasyonlardan Yansıyanlar

Kongre paydaşlarını oluşturan işçiler, çiftçiler ile sanayici, tüccar, esnaf temsilcileri tarafından büyük ölçüde oybirliği ile benimsenen üç ayrı deklarasyon kapsamında toplam 61 ilke ve 211 karar oylanarak kabul edilmiştir. Deklarasyonlar aracılığıyla ortaya konulan ilkesel yaklaşımın genel çerçevesinde işçiler yönünden eşitlik ve hak temellilik; çiftçiler yönünden erişilebilirlik ve sürdürülebilirlik, tüccarlar yönünden ise ekolojik-ekonomik dönüşümde rasyonellik vurgusu baskındır. ‘Korunması ve geliştirilmesi gereken değerler’ başlığında işçiler için insan emeği ve kazanımları, çiftçiler için yerli üretim ve gıda hakkı, sanayici, tüccar ve esnaf için ekonomik demokrasi ve yenilikçilik kavramları öne çıkmaktadır.

İşçi Deklarasyonunda yer alan kararlar; iş güvencesi ve sendikal örgütlenme, çalışma yaşamı, istihdam ve sosyal politika, iş kollarına özel düzenlemeler başlıklarında sıralanmaktadır. Alınan 51 karardan 8’ine Sanayici, Tüccar ve Esnaf Grubu ve temsilcileri şerh koymuştur. Çiftçi Deklarasyonunda yer alan kararlar; tarımsal gen kaynaklarının korunması ve geliştirilmesi, üreticinin örgütlenmesi, gıda üretim alanlarının korunması, satış ve pazarlama, satış ve pazarlama, tarımsal lojistik ve depolama, tarımda eğitim ve inovasyon ile agro-turizm olmak üzere sekiz başlık altında toplanmaktadır. Çiftçi Grubu delegeleri kendi deklarasyonlarında yer alan 62 karardan

11'ine şerh koymuştur. Son olarak Sanayici, Tüccar ve Esnaf Deklarasyonu kararları ise; dijitalleşme ve veri yönetimi, planlama, doğayla uyum, insan hareketliliğinin yönetimi, eğitim, kapasite geliştirme, düşünceye dayalı insan gücü ve yeni meslekler, yeni nesil rekabet, girişimcilik, uluslararası ağlar ve turizm başlıkları altında düzenlenmiştir. Alınan 98 karardan 4'üne şerh düşülmüş olup, bu şerhlerin biri işçi delegesine ait iken diğer üçünün Sanayici, Tüccar ve Esnaf grubu delegesi olarak kayıtlara geçtiği görülmektedir.

Son olarak, benimsenen ilkesel yaklaşım ve alınan kararlara ilişkin dört ayrı uzman buluşması çerçevesinde yapılan toplantıların şu ortak cümle altında bir bütünlük ve anlam kazanmasının amaçlandığı söylenebilir: *"Birbirimizden razı olarak doğamıza dönüyoruz; geçmişimizi anlıyor ve ortak geleceğimizi görüyoruz."* Uzman buluşmalarında bu cümle ışığında korunması ve geliştirilmesi gereken değerler arasında altı çizilen hususları ise; (a) hak temelli iş yaşamı ve insan onurunu gözeten çalışma koşulları, (b) sosyal kooperatifçiliği ve sürdürülebilirliği destekleyen politikalar, (c) dijital ve ekolojik dönüşümü yakalayan yenilikçi ve yaratıcı insan gücü, (d) döngüsel ekonomiye geçişi sağlayan ve yön veren bir Türkiye oluşturmaktadır.

3.2. Konuşmacılardan Yansıyanlar

Paydaş ve uzman buluşmalarını takiben gerçekleştirilen ana Kongre 15-21 Mart 2023 tarihleri arasında düzenlenmiştir. Türkiye 6 Şubat 2023 sabahına tarihinin en büyük depremlerinden biriyle uyandığı ve on binlerce canını devasa bir yıkımda kaybettiği için yaşanan acı Kongre boyunca derinden hissedilmiştir.⁶ Bu nedenle seksenin üzerinde konuşma yapılan Kongrede çok defa güvenli, afetlere dirençli ve doğayla uyumlu şehirler inşa etmenin önemine değinilerek yıkımın değil yaşamın esas alındığı planlamalara alan açılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Kongrede yapılan konuşmalar yeniliğe, vicdana, yürüyüşe ve doğaya davet başlıkları altında derlenerek kongre kitabı aracılığıyla okuyucularla buluşturulmuştur. 'Yeniliğe Davet' başlığı altında sıralanan konuşmalarda: üretimden bölüşüme hak temelli kalkınma; planlamaya dayalı üretim düzeni; umudu sadece miras bırakan değil yaşayan nesiller; mutluluğu, refahı, sağlığı ve özgürlüğü birlikte yaratıp paylaşan toplumlar; uzlaşma geleneği; demokratik, üreten, sosyal devlet ilkesine bağlı ve sürdürülebilir bir ekonomi; kadın-erkek eşitliğini esas alan, geçmişine saygılı, geleceğe güvenen ve çoklu kriz çağında umudu koruyan bir ülke; zamanın ruhunu yakalayarak dönüşen ve insanlığı da dönüştüren bir toplum, yaratılan tehditlerin farkında olarak özgürlüklerden ve demokrasiden taviz vermeden korunan bir sosyal uyum gibi güçlü çağrılar öne çıkmıştır (Kongre Kitabı, 2024: 10-69).

'Vicdana Davet' başlığı altında sıralanan konuşmalarda: hane halkı tüketimi yerine yatırımlara ağırlık veren şeffaf ve hesap verebilir işleyiş; hukukun üstünlüğünü esas alan kurallı ekonomik model; 2008 sonrası krizlerle etkisi artan tedirginlik iklimine karşı işlevleri güçlenen bir kamu; verimlilik ve değer artışına dayalı fiyat istikrarı ve finansal istikrar; eşitlik ve özgürlük odağında yeni siyaset anlayışı; dijitalleşmeyi, kaybolan orta sınıfı, tedarik zincirlerinin yeni dizilimini ve yeşil mutabakat sürecini okuyan katalizör bir devlet, eşitler arası kamusal alan ve açık siyaset; onarıcı, bütünleştirici, eyleyici ve dönüştürücü bir sürdürülebilirlik anlayışı; küreselleşmenin barındırdığı risklerin farkında olan bölgesel bir kalkınma politikası; eğitime, sağlığa, gıda güvenliğine, gelir kaynaklarına ve gelir elde etme yeteneklerine yatırım yapan bir yoksullukla mücadele stratejisi; toplumsal güven iklimi yaratarak sosyal dayanışma ve adalete alan açan bir etkileşim dünyası, farklı toplumsal kesimlerin ekonomik ve siyasi süreçlere etkin ve adil koşullarda katılımını sağlayan bir cumhuriyet; demokratik değerleri güçlendirmeyi, insan odaklı merkezli kalkınmayı ve toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetken kamu politikaları, internet çağından geleceğin 'brainnet' sinir ağına hızlı geçişe hazır bir Türkiye gibi oldukça ilgi çekici değerlendirmeler yer almıştır (Kongre Kitabı, 72-155).

Türkiye'nin ikinci yüzyılda atması gereken adımlara dair farklı yaklaşımlar içeren bir diğer başlığı ise 'Yürüyüşe Davet' oluşturmuştur. Bu adımların atılmasının önündeki engellere değinen konuşmacılar yüzyıllık süreçte ekonominin önemli bir ivme kazanmış olmasına karşın hukuk devleti sancılarının aşılamadığını; iklim değişikliği ve göçün arkasındaki sosyo-ekolojik sorunların ve uzun vadeli etkilerinin yeterince kavranmadığını, demokratik değerleri özümseme noktasında açmazların varlığını koruduğunu ve bilgi toplumuna tam anlamıyla geçiş sağlanmadığını ifade etmişlerdir. Engelleri aşarak ikinci yüzyılda anlamlı bir mesafe almak için ise; gençlere umut veren ikinci nesil bir toplumsal sözleşmeyle daha kapsayıcı, katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi; orta sınıfın kalkındırılması ve daha adil bir gelir dağılımı; döngüsel ekonomiye geçişle girişimcilik ekosistemini zenginleştirmek; çocuk refahını önceleyen çocuk hakları odaklı kamu finansman politikaları, hizmet modelleri ve çocuk dostu kentler; eleştiren, sorgulayan ve anlam arayışı içinde olan bir beşeri bilimler eğitimi; veri tabanlı, kalıcı ve kapsayıcı bir büyüme rotası ve bu rotaya odaklı bir istikrar paketi; küresel siyasette demokratik bir cumhuriyet kimliği ile yer alması gereken Türkiye yönünde tespitlerde bulunmuşlardır (Kongre Kitabı, 158-262).

Son olarak, 'Doğamıza Davet' başlıklı konuşmalara ise çok yakın zamanda yaşanan depremin etkileri damgasını vurmuştur. Kent hakkını depreme/afete dayanıklı kentlerle ve demokratik değerler ile birlikte

⁶ Deprem, yazarın da katılımcıları arasında olduğu 'Geleceği Görüyoruz' başlıklı son buluşmanın gerçekleştiği 4 Şubat 2023 tarihinin hemen akabinde yaşanmıştır.

yapılandırmak; iyi eğitim-iyi mühendis-iyi bina ilişkisini kurmak; sağlam binalar için sağlam kurumlara yatırım yapmak; depreme dirençli kentler için Afet Bakanlığı kurmak; afetlerin siyasi, ekonomik ve eğitimsel arka planını görmek; binaların standartlarını dayanıklılık kriterine göre geliştirmek ve doğa ile ilişki kurabilen metropoller tasarlamak; ‘ben’ yerine ‘biz’ şehirleri inşa etmek; gerçekçi politik vizyona sahip devrimci kadrolara sahip olmak; dünya ailesi olarak evrensel ticaret için değil evrensel demokrasi ve bölünmez bir bütün olan özgürlük için bir araya gelmek gibi somut kazanımlara dayalı bir kent ve insan vizyonu ortaya konulmuştur.

Kongrede ‘Değişime Davet’, ‘Sadakate Davet’ ve ‘Çokluğa ve Birliğe Davet’ başlıkları altında da çeşitli tüzel kişilikler, siyasi parti temsilcileri ve uzmanlar yaptıkları konuşmalarla ikinci yüzyılda daha güçlü bir Türkiye ekonomisi için görüşlerini paylaşmışlardır. Çalışmanın sınırları nedeniyle bu konuşmaların ayrıntılarına girilemeyecek olmakla birlikte hemen her konuşmacının temsil ettiği grup odağında paydaşları ortak akla, uzlaşya, eşitliğe, yenilikçiliğe, dinamizme ve kalkınmaya davet eden ortak bir çağrıda birleştikleri ifade edilebilir.

4. Genel Değerlendirme

Kongrenin ortaya koyduğu vizyonuna dair genel değerlendirmede üretim ekonomisi ve donut ekonomisi kavramlarına başvurmanın kolaylaştırıcı olacağı söylenebilir. Sürdürebilirliğe dayalı modern sonrası sosyoekonomik yapıyı açıklamak amacıyla kullanılan kavramlardan biri olan ‘üretim ekonomisi’ (*prosumer economy*) üreten tüketiciler (türeticiler) öncülüğünde ekolojik ve sosyal açıdan adil bir döngüsel ekonomi sistemini ifade etmek için kullanılmaktadır. Toffler (2018) kavramın isim babası olarak tüketicilerin sanayileşmenin bir ürünü olduğunu; sanayi sonrasına doğru ilerledikçe saf tüketicilerin yerini kendi mal ve hizmetlerinin çoğunu üreten tüketicilerin alacağını savunmaktadır. Bu kavram, tüketici davranışlarının döngüsel ekonomiyle karşılıklı bir dönüşüm içinde olacağına yönelik öngörüsü ile Kongre kapsamında farklı yönleri ile ele alınan yeni iktisat felsefesini doğrudan ilgilendirmektedir.

Teorik olarak öne çıkan bir diğer kavram ise donut ekonomisidir. Raworth (2024)’un ekolojik kaynaklara saygılı ve refahın adil paylaşımına dayalı yenilikçi bir yaklaşım olarak öne sürdüğü modelin temel tezini fiziksel açıdan sonlu bir gezegende sonsuz ekonomik büyüme hedefinin gerçekçi olmadığı oluşturmaktadır. Donut ekonomisi modeline göre sosyal ve gezegensel sınırlar arasında, insanlığın gelişebileceği, çevresel açıdan güvenli ve sosyal açıdan adil bir alan bulunmaktadır (Raworth, 2024). Dochnut Economics Action Lab (DEAL) modelin uygulama prensiplerini; 21. Yüzyıl hedefini benimsemek, büyük resmi görmek, insan doğasını beslemek, sistemlerin içinde düşünmek, dağıtıcı, yenileyici ve uygulamada stratejik olmak, büyümek yerine gelişmeyi hedeflemek olarak belirtmektedir (DEAL, 2024). Bu hedefler, Kongrede de farklı paydaşlar tarafından çok yönlü olarak ele alınan ve ‘ben yerine biz ekonomisi’ ifadesi ile özetlenebilecek ana tema ile de bütünleşmektedir.

‘Ben’ ekonomisinden ‘biz’ ekonomisine geçememenin nedenleri son dönemde farklı boyutları ile tartışılmaktadır. Bu tartışmalardan biri ‘boş emek’ (*empty labour*) kavramı ekseninde sürmektedir. Emegın kayıp halkaya dönüştüğünü ileri süren tez kayıtlı-tam zamanlı istihdamda çalışanlarla güvencesiz koşullara sahip prekarya arasında artan zaman eşitsizliğine dikkat çekmekte ve en verimli yılları maaşlı-düzenli bir iş aramakla kaybolan insanların zaman maliyeti ile maaşlı-düzenli işi olmakla birlikte üretken olmayanların yarattığı zaman maliyeti arasındaki boşluk örgütsel etkileri özelinde ele alınmaktadır (Paulsen, 2014). Bu boşluğu bir adım öteye taşıyan Standing (2024) ise; sosyal yardım almadan hayatta kalmak güç olduğu için hayır kurumlarına başvururken ve gıda bankalarında kuyrukta harcanan zamanın da bu maliyete dahil edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Belki de Baudrillard (2018: 236)’ın dediği gibi; ‘artık tıpkı evrensel bir açlık sorunu olduğu gibi evrensel bir yorgunluk sorunu var ve açlıkla yorgunluk paradoksal olarak birbirini dışlar’ halededir. Yorgun tüketim kahramanlarının iyi bir hayat yaşama kaygısının gitgide hayatta kalma kaygısına dönüştüğünü belirten Han (2017:17) ise 21. yüzyılda ‘disiplin toplumundan’ ‘performans toplumuna’ geçtiğimizi, performans toplumu sakinlerinin ‘itaatkâr özneler’ değil, ‘performans özneleri’ olduğuna dikkat çekerek bu yorgunluğun nedenlerine işaret etmektedir. Emek vermenin uzun vadedeki getirisinin belirsiz, atamaların liyakatten uzak ve elde edilen gelirin geleceğe dair hayaller kurmayı güçleştiren bir düzeyde olması da iş yaşamında sessiz istifa gibi yollarla emegın kayıp halkaya dönüşmesinde etkili unsurlar olarak sayılabilir. Nitekim hayal kurmanın güçleştiği koşullarda zamanla tutku da kaybolmakta ve insanlar uzun eğitim yılları sonunda kariyer hedeflerine ulaşmış olsalar da durup ne yaptıklarını sorgulama ihtiyacı hissedebilmektedir (Uyar, 2022).

Aslında her üç kavram da kar maksimizasyonuna dayalı tüketici ekonomisini ekolojik ve sosyal adalete dayalı bir ekonomiye dönüştürmenin bileşenlerini sorgulamaktadır. Kongre ile ortaya konulan yeni iktisat felsefesi de esasen bu üç kavram ile birlikte ele alabileceğimiz bir gelecek vizyonu çizmektedir. Bu bağlamda genel olarak deklarasyonların ortak dilini incelediğimizde; döngüsel ekonominin üretici sınıf özelinde beliren özgün nitelikleri gözetilerek yenilenebilir ekosistemin nasıl yaratılacağı ve sürdürülebilir kılınacağı sorularının cevaplandırılmaya çalışıldığını ifade edebiliriz. Gelecek dönem çalışmalar açısından deklarasyonlar bazında daha ayrıntılı ele alınabilecek hususlar aşağıdaki başlıklarda altında değerlendirilmeye çalışılmıştır.

4.1. İşçi Deklarasyonu

İşçi Deklarasyonunda genel olarak işçilerin onurlu çalışma hakları ile özgürlüklerini doğrudan ilgilendiren sorun alanlarında aşılması gereken meselelere ilişkin hukuki ve idari çözüm önerileri sıralanmıştır. Değinilen her bir sorun alanı önem taşımakla birlikte ekonominin işçiler açısından işleyişinde döngüsellğin nasıl karşılık bulacağı üzerinde daha kapsamlı düşünmekte yarar bulunmaktadır. Bu bağlamda ve ileriki dönem çalışmalar açısından ikinci yüzyılda işçileri doğrudan etkilemesi olası bazı hususlara daha detaylı değinmek katkı sağlayabilir:

- İş yaşamı çevrim içi ve çevrim dışı süreçleri birlikte içeren özgün bir dijital gelişim sergilemektedir. İş, işyeri, iş ilişkisi ve mesai gibi kavramların yanı sıra sosyal güvenliği de yeniden tanımlamayı gerektiren bu gelişme iş kazası meslek hastalığı risklerini çevrim içine, iş ilişkisini online ağlara ve iş akdini e-posta ya da mesaj iletilerine taşımaktadır. Dijitalleşme ile çalışanların sosyal güvenlik haklarına erişiminin muğlak bir alana taşınması kayıt dışı istihdama da zemin oluşturmaktadır (Atatanır, 2022). Çevrimiçi çalışma koşullarına ilişkin usul esaslarla yasal hakların belirlenerek iş güvencesi kapsamına alınması üzerinde çalışmak gerekmektedir.
- Geleceğin iş yaşamında hibrit çalışmanın, inisiyatif alma özgürlüğünün ve dijital becerilerin istihdamda bugün olduğundan daha belirleyici unsurlar olarak öne çıkması beklenmektedir. Hızla dijitalleşen sektörler başta olmak üzere tüm çalışanların kendileri için gereksinim duyduğu teknolojik bilgi ve becerileri edinmelerine imkân sağlayacak mesleki eğitimlerin kurumsallaşmasına yönelik yatırımlar geleceğin ekonomisine yön verecektir. Dijital değişimin iş yaşamında bir belirsizlik algısına değil özgüvene dayalı bir kapasite gelişimine dönüşmesini bu vizyon belirleyecektir. İşçi ve işverenlerin bu vizyonda nasıl buluşabileceği, teknolojik fırsatlara erişebilirliğin ve teknolojiyi edinme olanaklarının hangi politikalarla destekleneceği hem bugünün hem geleceğin iş yaşamı dengeleri açısından önem taşımaktadır. Yine platform işçileri ve teslimat kuryeleri gibi parça ya da teslimat başı ödeme alan bağımsız çalışanların iş ve sosyal güvenceleri ile sendikal hakları açısından insana yakışır iş standartlarının nasıl tanımlanacağı ve hukuki düzenlemelere konu olacağı da cevaplandırılması gereken bir sorudur.
- Çalışanların emeklilik ve genel sağlık sigortası uygulamaları yönünden norm ve standart birliğine dayalı koşullara tabi olmaları sosyal güvenlik sistemlerinin temelini oluşturur. Sistemin aktüeryal sürdürülebilirliği de için elzem olan bu birlik korunmadığı zaman aktif/pasif dengesi bozulmakta ve daha az çalışanın daha çok sayıda emekliyi finanse etmeye çalışmasıyla sistem nesiller arası gelir transferi işlevini de yitirmektedir. Bugün Türkiye’de tanık olduğumuz gibi izlenen politikaların bedelini gelecek nesillerin hak kayıplarıyla ödememesi için sosyal güvenlikte eşitliği güvence altına alan hukuki ve idari araçların nasıl geliştirilebileceği öncelik arz etmektedir. Asgari ücretin ve asgari emekli aylığının yoksulluk sınırı altında kalması kabul edilebilir bir gelir dağılım politikası değildir (BİSAM, 2024). Sosyal güvenliği siyasetin üstü bir devlet politikası olarak tarihsel kimliğine ve işlevine yeniden taşınmanın yol haritalarının belirlenmesine ihtiyaç bulunmaktadır.
- Son olarak, iş yaşamında istihdama erişimden başlayarak görevde yükselme ve atamalara dek uzanan, liyakatten ve hakkaniyetten uzak kayırmacı ilişkilerin yarattığı nepotist ve klientelist kültürün gelecek nesillere miras kalmaması için somut hedeflerin belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin “Anonim Özgeçmiş (CV)” gibi işe alma sürecinde bilgi ve deneyimin esas alındığı araçların şeffaflık ilkesi doğrultusunda uygulamaya aktarılması gibi yöntemler tanımlanmalıdır. Yine kronik bir işyeri hastalığı olarak kabul edilebilecek mobbing ve siber mobbing ile mücadele için farklı sektörler bağlamında çözüm odaklı öneriler ortaya konularak hesap verebilir yönetim anlayışının pratikteki bileşenleri ortaya konulmalıdır.

4.2. Çiftçi Deklarasyonu

Genel olarak Çiftçi Deklarasyonu tarım ekonomisinde bağımsızlığı, yerliliği, gıda hakkını, öz örgütlülüğü, insan emeğinin, doğal kaynakların ve çeşitliliğin korunmasını esas alan ilke ve kararlar içermektedir. Tarımsal kalkınma sürecinde iklim değişikliğinin, uluslararası rekabet koşulları ile teknolojinin yanı sıra kültürün belirleyici etkisi vurgulanırken; gıda üretim alanlarının, lojistik süreçlerin, satış ve pazarlama kanallarının yapılanmasına dair somut hedeflere de yer verilmektedir. Bu kapsamlı çerçeveyi ileriki dönem çalışmalar açısından zenginleştirilebilecek bazı hususlara dikkat çekmekte yarar görülmektedir. Bunları özetlemek gerekirse:

- Türkiye’de derinleşen yoksulluğun ve güvencesizliğin en ağır bedellerini ödeyen; kırdan koparılarak kentlerde sosyal yardımlara muhtaç hale getirilen üreticilerin tarım ekonomisinde yeniden söz sahibi olmasına yönelik atılacak adımların somut hedeflerle ortaya konulması gerekmektedir. Ekonomik, sosyolojik ve siyasi bir olgu olarak tarım sektöründe eşitsizliklerle mücadelenin nasıl yürütüleceği ve gelir dağılımında adaletin nasıl sağlanacağına dair bütüncül ve somut politika önermesinde bulunulmalıdır.

- Kimyasallara bağımlı, uluslararası şirket güdümünde gelişen tarım sistemleri yerine gıda güvenliğine dayalı, sürdürülebilir, yeşil teknolojiyi küçük üreticiyle buluşturan bütüncül bir tarım politikasının iklim değişikliğinin yanı sıra sağlık ve yaşam hakkı için taşıdığı önemin altı halk sağlığı açısından daha güçlü çizilmeyi hak etmektedir.
- “Herkesin doğduğu ve yaşadığı yerde doyma hakkının” yaşama geçmesinde tarımsal teknoloji ve tarımda inovasyon bir erişilebilirlik meselesi olmayı sürdürdüğü için nasıl sorusunun cevaplanması gerektiği düşünülmektedir. Paylaşım ekonomisini geliştirmek çiftçiler açısından da öncelik arz etmesine rağmen sadece Sanayici, Tüccar ve Esnaf Deklarasyonunda karşılık bulmuştur. Yine çiftçiler arasındaki iletişim ağını ve üretim ilişkilerini güçlendirmede dijitalleşme sürecinin üretime entegrasyonuna dair hedeflerin de belirlenmesinde yarar bulunmaktadır.
- Küçük üreticilerin öz örgütlenmesinin nasıl bir özyönetim süreciyle tamamlanacağına dair bir açıklamaya; bu açıklamada ise demokrasi, eşitlik, adalet, dürüstlük, dayanışma gibi temel kooperatifçilik ilkelerine dayalı bir yönetim anlayışının esas alınacağına yer verilerek demokratik değerlere yapılan vurgunun desteklenmesi gerekmektedir.
- İleriki dönem çalışmalarda ihracat ekinlerinden başlayarak tarımda yerli ve milli teknolojinin gelişip yaygınlaşmasına yönelik altyapı yatırımlarının neler olacağı bölge, üretim hacmi ve insan kaynağı planlaması ile birlikte Deklarasyonda yer bulabilir.
- İkinci yüzyılda cevap bekleyen bir diğer soru ise merkezde yoksulluğu döngüsel kılan kamu politikaları karşısında yerelde belediyelerin yoksullukla mücadelede nasıl sonuç alabileceğidir. Kongreye ev sahipliği yapan İzmir Büyükşehir Belediyesi ve özellikle Çiftçi Deklarasyonu yerel kalkınmada güçlü ve bütüncül bir yaklaşım yansıtmakla birlikte bunun ülke geneline nasıl yaygınlaştırılabileceği önem taşımaktadır. Aksi halde *sosyal yardım belediyciliği* olarak tabir edebileceğimiz, orta vadede kalıcı bir değişim yaratmaktan uzak yoksulsever yerel yönetimlerle de ekonomide hedeflenen değişimin yaratılması güç görünmektedir.

4.3. Sanayici, Tüccar ve Esnaf Deklarasyonu

Sanayici, Tüccar ve Esnaf Deklarasyonunda gelecek vizyonunun çok yönlü ve etkili şekilde ortaya konulduğu, öğrenen ve tüm bileşenleri ile kendisini sürekli olarak yenileyen bir ekonomi anlayışının esas alındığı söylenebilir. Deklarasyonda kullanılan kavramlar yetkinlik ve çeşitlilik arz etmektedir. İnsanın dijitalleşen iş yaşamının nesnesi değil öznesi olduğuna pek çok açıdan vurgu yapılmış ve dönüşümün mimarı olmak için izlenmesi gereken strateji kapsamlı bir şekilde açıklanmıştır. İlave edilebilecek sınırlı katkılar şunlar olabilir:

- Ekonomi yönetiminde hukukun üstünlüğü ilkesinin esas olduğu; bu ilkenin tüm aktörleri ile birlikte Türkiye ekonomisine duyulan güvenin temeli olmasını anayasal düzeyde güvence altına alınması üzerinde düşünülebilir.
- Kurumsal akla dayanan, katılımcı, ekonomik sorunların kök nedenlerini okuyabilen, çözüm odaklı, şeffaf ve hesap verebilir bir kamu mali yönetiminin yapılmasına yönelik adımlarla hukuktan ve adaletten ödün vermeyen bir iktisadi ilerleme stratejisinin benimsenmesi gerekmektedir.
- İnşaat ve imar rantına dayalı yatırım anlayışının tarım başta olmak üzere üretici kesimlere verdiği zararı telafi etmeye ve yeşil ekonomiyi desteklemeye yönelik yatırım desteklerinin planlanması öngörülebilir.
- İş insanlarının sosyal güvenlik hak ve yükümlülükleri arasında denge kurmaya yönelik tedbirler alınması gereğine ve pandemi gibi olağanüstü dönemlerde esnaf olarak çalışanları kriz koşullarına karşı koruyan bir dayanışma fonunun kurulması yoluna gidilebilir.

5. Toplumsal Güven, Eşitlik ve Sonuç

Dünya 21. yüzyıla *homo oeconomicus* ve *homo juridicus* ilişkisine eklenen *homo digitalis* ile birlikte girdi. Şimdi ise kurumsallaşan dijitalizmin toplumları ve ekonomileri hız kesmeden dönüştürdüğü bir süreçteyiz. Bu süreç bir labirent misali, toplumsal gerçekliğin ne olduğunu bulduğumuz noktaya göre tanımlayan pek çok son olasılığını birlikte barındırıyor. Labirentin sonu için elbette arzulanan insanı özgürleştiren ve toplumsal güveni güçlendiren ekonomiler ancak bu sona ulaşmak için aşılması gereken uzun yoksulluk ve eşitsizlik dehlizleri arzumıza ulaşmamızı geciktiriyor. Bu gecikmeyi göz ardı edemeyiz. Fukuyama'nın da (2005: 370) dediği gibi önemli olan insanların mutluluğunu bu kadar etkileyen refah noktasına nasıl ve hangi hızda geldiğidir.

Bugün özellikle ekonomik eşitsizlikler yarattıkları kısır döngüler ile hem insanların ekonomi kaynaklara eşit koşullarda erişememesi ile sonuçlanan hem de vergilendirme ve sosyal güvenlik gibi gelirin yeniden bölüşüm süreçlerini işlevsiz kılan döngüsel ve evrensel bir sorun halinde gelmiştir. Kendisini tekrarladığı toplumsal kesimler özelinde çoklu ayrımcılığı pekiştirirken ekonomik tabanlı ayrıcalıklara alan açan bu sorun aslında toplumsal yaşamları bir bütün olarak çevrelemektedir (Fraser, 2003). Çünkü yoksulluk sadece geçim kaynaklarına erişememek ya da temel ihtiyaçları karşılayamamak hali olmaktan öte toplumsal dışlanma ve marjinalleşme gibi boyutlar da barındırmaktadır.

Yoksulluk ve eşitsizlikler, doğaya ve topluma güven duygusuna ket vuran, insanların yaşamını sosyal adaletsizliklere ve bu adaletsizlikleri üreten yapılara mahkûm eden yapısal bir sorundur. Yapısaldır çünkü ekonomik süreç ve kurumsal çerçeve birbirlerini çağırır, destekler, değiştirir ve böylece her biri sürekli bir karşılıklılık içinde şekillenir (Deleuze, 2024). Şekillenen aynı zamanda maruz kaldığı ekonomi politik ve çalıştığı kurumsal çerçeve içinde yaşam süren emektir. Kendisini gerçekleştiremeyen, iş yaşamını güvencesizlik ve işsizlik riski altında sürdüren, düşük ücretlerle kırılgan işlerde gelir elde edebilen çalışanlar yaka renkleri farklılaşsa da (beyaz, mavi, dijital vb.) yoksullukta eşitlenmektedir. Emek sömürsünün, düşük ücretlerin, kayıt dışılığın ve güvencesizliğin hâkim olduğu bu zeminle çalışan yoksullar yaratmak yerine hiç kimseyi sosyal yardıma muhtaçlık aşamasına getirmemek, ekonominin toplumsal güvene dayalı gelecekle ileriye taşınmasında son derece belirleyicidir. Nitekim geleceğin dünyasında dayanışma ekonomisine dayalı akılcı çözümlerin kamusal alanda daha güçlü karşılık bulacağı beklenmektedir. Bu anlamda ve eşitsizlik-belirsizlik-güvencesizlik üçgeninden çıkışta temel gelir halen güçlü bir seçenek olma özelliğini korumaktadır (Standing, 2023).

Çünkü, Foucault'un *girişim toplumu* adını verdiği ve diğer herkesle rekabet içindeki rakiplerden oluşan *kendine girişimci* çıkar grupları kapitalizmi içine girdiği derin çıkmazdan çıkartamamıştır (Deleuze, 2024). Bireyi tüketiciler olarak nesneleştiren bu yapı, girişimlerinden sonuç alamayan ya da girişimlerini kurumsallaştırıp uzun vadeye yayamayan insanların yanı sıra sabit gelirli olanların alım gücü kaybı ile birlikte yoksulluğu beraberinde getirmiştir. Temelde kaynakların adil dağılımına dair anlamlı bir fark yaratmaktan uzak yoksullukla 'mücadele' politikaları ise piyasa toplumunu gösteri toplumuna dönüştüren bir aparat görevi görmüştür (Debord, 1996; Haenni, 2014). Kısaca yoksulluğun hayırsever kapitalizm mantığı içinde yönetiliyor olması üreten, yenilikçi ve verimli bir ekonomi ekosisteminin önünde duran kritik açmazlardan biridir. Bu açmaz sosyolojik, ideolojik ve teolojik arka planı ile birlikte yoksulluğun yönetimine ortak bir sivil toplum kültürü de yaratmıştır (Atatanır, 2016).

Daha kritik olan ise yoksulluğu ile yönetilen kitlelerin sosyal yardım alıcılığının kalıcılaşması ve bununla bir sorununun olmamasıdır ki bu olgu esasen yoksulluğu ekonomik düzlemde de akredite eden bir etki alanı yaratmaktadır. Türkiye birinci yüzyıla bu çok katmanlı etki alanının gölgesinde ekonomik adalet taleplerinin yükseldiği bir kamuoyu gündemi ile bir veda etmiştir. Bu talepleri Fraser (2003)'ün işaret ettiği gibi ekonomik eşitlik talebi ve tanınma talebi olarak iki genel başlık altında toplamakta ve her iki tür talebin de birbirine ayrılmaz bir biçimde bağlı olduğunu belirtmekte yarar bulunmaktadır: nitekim günümüz dünyasında ekonomik üstünlüğe sahip birey belirli durumlarda bir tanınma durumundayken, tanınmadan yoksun kalanın bireyin talepleri rahatça görmezden gelinerek yoksulluğu varoluşsal bir kültüre dönüştürülmektedir.

Kongrenin ortaya koyduğu vizyon yaşanan çıkmazları ve sorun alanlarını gören ve arzu edilen gelişimi güçlü bir ekonomi-ekoloji ilişkisi temelinde yapılandıran bir çözümleme içermektedir. Bu çözümlemede doğaya ve doğanın döngüselliklerine olan güven teması, topluma ve toplumun döngüselliklerine güven ile birlikte çalışılmıştır. Kongreyi hem gerçekleştirdiği dönem hem de şehir açısından özel kılan niteliklerinin yanı sıra gelecek nesillere bıraktığı güven ve yaratıcı özgüven mesajları ile tarihe değerli bir iz düşülmüştür. Gerçekten de toplumsal yaşamın ve ekonominin temel bir akışkanı olarak güven hedeflenen değişimin gerçekleşmesinde belirleyici gücü yüksek bileşen olarak belirlemektedir. Hem tarihsel hem düşünsel bir süreç olarak 'güven' bileşenini 21. yüzyıl Türkiye'sine taşıma kapasitesi, ekonomik potansiyelin tam anlamıyla açığa çıkmasını da mümkün kılacaktır.

Kamunun üstün yararını gözeten, eşitlikçi, kapsayıcı ve tasarrufu esas alan bir yaklaşımla gıda, temiz su, konut, eğitim, sağlık gibi insanların temel hakları kullanma kapasitesini güçlendiren bir ekonominin inşasında Türkiye'nin atacağı adımlar hem dünya hem bölge ekonomisi için öncü bir model oluşturabilir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün yüzyıl önce açılış konuşmasında ifade ettiği sözler ile nokta koyacak olursak, şu tespitlerin öncü model olmak için tarihi bir çağrı olduğu görülecektir:

"Bu vatan, evlat ve torunlarımız için cennet yapılmaya layık, çok yakışır bir vatanıdır. İşte bu memleketi böyle bayındır haline, cennet haline getirecek olan ekonomik nedenler ve ekonomik faaliyetlerdir. Bundan dolayı öyle bir iktisat devri lazımdır ki, artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin, insanca yaşamının neye bağlı olduğunu öğrensin ve o vasıtalara yönelsin".

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Yazarın katkısı yüzde yüz oranındadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynakça

- ASHİB (2024). *2024-2028 Stratejik planı*. Ankara: T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Baskısı.
- Atatanır, H. (2016). *Türkiye'de yoksulluk sosyal yardım ve sivil toplum: Hak temelli yaklaşım açısından bir değerlendirme*. Ankara: Dorlion Yayınları.
- Atatanır, H. (2022). Dijitalleşme: İş yaşamında ve sosyal güvencilikte. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*. Dijitalleşme Özel Sayısı. 77-92.
- Aykaç, A. (2018). *Dayanışma ekonomileri: Üretim ve bölüşüme alternatif yaklaşımlar*. İstanbul: Metis Kitap.
- Baudrillard, J. (2018). *Tüketim toplumu*. (F. Keskin & N. Tural Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BİSAM (2024). *Açlık ve yoksulluk sınırı Nisan 2024 dönem raporu*. DİSK/Birleşik Metal-İş Sınıf Araştırmaları Merkezi. Printed press bulletin on 15 May 2024.
- DEAL (2024). Doughnut Prebinciples of Practices. Doughnut economics Action Lab. <https://doughnuteconomics.org/principles-and-guidelines> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 19.04.2024.
- Debord, G. (1996). *Gösteri Toplumu*. (A. Ekmekçi & O. Taşkent, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Deleuze, G. (2024). *Özneleşme: Foucault üzerine dersler 22 Nisan-3 Haziran 1986*. (M. Çağlar Atmaca Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- DİSKAR (2024). *İşsizlik ve istihdamın görünümü (2024 I. Çeyrek)*. Araştırma Bülteni. <https://arastirma.disk.org.tr/?p=11460> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 17.05.2024.
- Ercan, F. (1998). *Sosyal bilimleri açın: Toplumlar ve ekonomiler*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Fabre, C. (1998). Constitutionalising social rights. *The Journal of Political Philosophy*, 6 (3), 263-284.
- Fraser, N. (2003). Social justice in the age of identity politics: Redistribution, recognition and participation. In N. Fraser & A. Honneth (Eds). *Redistribution or recognition? A political- philosophical exchange* (7-109). New York: Verso.
- Fukuyama, F. (2005). Güven: Sosyal erdemler ve refahın yaratılması. (A. Buğdaycı, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Haenni, P. (2014). *Piyasa İslamı: İslam suretinde neoliberalizm*. (L. Ünsaldı Çev.). İstanbul: Heretik Yayıncılık.
- Han, B.C. (2017). *Yorgunluk toplumu*. (S. Yalçın, Çev.). İstanbul: Açılım Kitap.
- Han, B-J. (2017). *Yorgunluk toplumu*. (S. Yalçın, Çev.). 3. Baskı. İstanbul: Açılım Kitap.
- Hayek, F. A. (1999), *Kölelik yolu*. (T. Feyzioğlu, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- İnan, A. (2018). *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*. 4. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Kongre Kitabı (2024). İzmir İktisat Kongresi Kitabı. <https://iktisatkongresi.org/upload/21-mart-2024-ikinciyuzyiliniiktisatkongresi-kitabi-1711007452.pdf> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 10.03.2024.
- Liu, S. (2019). *Social support networks, coping and positive aging among the community-dwelling elderly in Hong Kong*. Singapore: Springer.
- Paulsen, R. (2014). *Empty labor: Idleness and workplace resistance*. UK: Cambridge University Press.
- Prilleltensky, I. & Prilleltensky, O. (2021). *How people matter: Why it affects health, happiness, love, work, and society*. UK: Cambridge University Press.
- Raworth, K. (2024). What on earth is the doughnut? Retrieved from <https://www.kateraworth.com/doughnut/>. Accessed: 11 May 2024.
- SBB. (2024). *Cumhurbaşkanlığı yıllık programı, 2024*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı.
- Standing, G. (2023). *Building a commons capital fund*. Manresa, Spain: Bellaterra Edicions.
- Standing, G. (2024). What a waste of time-the real productivity crisis. Financial Times. <https://www.ft.com/content/da05d0cf-4bbb-4ae7-92fe-b17a2526992c> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 23.05.2024.

- Stantcheva, S. & Rodrik, D. 2021. *A policy matrix for inclusive prosperity*. NBER Working Papers (28736). National Bureau of Economic Research.
- Şahinkaya, S. (2023). *Cumhuriyet'ten önceki son kurucu kongre: Türkiye İktisat Kongresi* (İzmir, 17 Şubat – 4 Mart 1923). Ankara: Telgrafhane Yayınları.
- TNSA (2019). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması, 2018*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü.
- Toffler, A. (2018). *Üçüncü dalga: Bir fütürist ekonomi analizi klasığı*. (S. Yeniçeri, Çev.). İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Tutar, H. & Özkan, N. (2023). Decisions of Izmir Economics Congresses: An interpretive content analysis. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(ÖS), 91-104.
- TÜİK. (2024). *Hanehalkı işgücü araştırması (1. Çeyrek Dönem)*. Yayın Tarihi: 17 Mayıs 2024.
- UNCTAD (2023). A World of debt: Agrowing burden to global prosperity. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). United Nations Global Crisis Response Group. <https://unctad.org/publication/world-of-debt> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 11.04.2024.
- Uyar, H. (2022). *Plaza Köylüleri*. Uzun Metrajlı Belgesel Film. Dok İstanbul Yapım. <https://www.youtube.com/watch?v=McS3jIavkgo> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi. 07.05.2024.
- WEF. (2024). *The global risk report, 2024*. World Economic Forum insight report. https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Global_Risks_Report_2024.pdf sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 27.03.2024.
- WID. (2024). World inequality database, 2023. <https://wid.world/news-article/whats-new-about-wealth-inequality-in-the-world/> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 10.04.2024.
- Zijderveld, A. (2007). *Sahnelik Toplum: Sosyolojinin Yeniden Tanımlanması*. (K. Canatan, Çev.) İstanbul: Pınar Yayınları.